

10. Горбик В. *Історико-культурна спадщина України: проблеми дослідження та збереження*. – К.: Інститут історії України НАН України, 1998.
11. Литвин В. *Україна: досвід та проблеми державотворення: 90-ті рр. ХХ ст.* – К.: Наукова думка, 2001.
12. Литвин В. *На шляху державного самоствердження України. 11 років незалежності – історія і сьогодення* // Віче. – 2002. – № 9.
13. Литвин В. *Самоствердження України: нелегкий поступ* // Український історичний журнал. – 2003. – № 1.
14. Горбик В., Денисенко Г. *Проблеми дослідження і збереження пам'яток історії та культури в Україні (початок)* // Український історичний журнал. – 2003. – № 3.
15. Горбик В., Денисенко Г. *Проблеми дослідження і збереження пам'яток історії та культури в Україні (закінчення)* // Український історичний журнал. – 2004. – № 2.
16. Верменич Я. *Теоретико-методологічні проблеми історичної урбаністики* // Український історичний журнал. – 2004. – № 3.
17. Сербин Р. *„Велика Вітчизняна війна”: советський мит в українських шатах* // Сучасність. – 2001. – № 6.

Н.В. Сушко

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА ЧЕРКАЩИНІ

Звертаючись до історії світового туризму слід зазначити, що ще в Англії у 1841 р. Томас Кук відкрив епоху організованого туризму. Він організував першу подорож залізницею, в якій взяло участь більше п'ятисот англійців. Кук створив туристичне товариство та почав розвивати масовий туризм. Він організував екскурсії і відкрив світ подорожей для людей середнього класу. Саме з цього часу почалася ера розвитку туристичної індустрії [1, 6]. Розвиток масового туризму в світі дав поштовх для розвитку індустрії туризму і суміжних галузей.

Туризм в Україні став одним із пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури. Тому для розбудови туристичної галузі виникла необхідність постійно вдосконалювати правову базу, забезпечувати раціональне використання та збереження туристичних ресурсів, створювати ефективну систему туристичної діяльності для задоволення потреб внутрішнього та іноземного туризму, залучати громадян до раціонального використання вільного часу та до проведення змістовного дозвілля, ознайомлення з історико-культурною спадщиною, природним середовищем та організацією оздоровлення населення [2, 8].

У проблемі дослідження розвитку туристичної галузі, розробка цікавих туристичних маршрутів завжди посідала важливе місце. Багато науковців, таких, як А. Гончарук, А. Михайлова, Л. Гончаренко, Т. Клименко, у своїх працях висвітлювали цю проблему. Не можна не відзначити й того, що в науковій літературі мали місце поодинокі дослідження, в яких досліджувалася історія розвитку туристських маршрутів, пов'язаних з історичними місцями Черкащини.

У цій статті автор ставить за мету з'ясувати етапи розвитку екскурсійних маршрутів на Черкащині та аналізує нові тенденції щодо їх впровадження. Об'єкт

вивчення – туризм Черкащини, предмет – історія екскурсійних маршрутів краю.

Для знайомства з історичними місцями Черкащини організовано туристичні маршрути. Історію розвитку екскурсійної та туристської роботи можна дослідити на основі архівних документів, які зберігаються в фондах державних архівів та згадуються в наукових працях істориків та краєзнавців.

В архівних документах Черкаського держархіву області є відомості про утворення в 1923 році Черкаського окружного комітету з охорони пам'яток старовини, мистецтва і природи [4, 3]. В цей час розпочалася робота з обліку та охорони археологічних і культурних пам'яток мистецтва, а також розробка туристсько-екскурсійних заходів [5, 227]. Зі створенням у 1926 році Шевченківської (Черкаської) окружної комісії з охорони пам'яток культури і природи при окрінспектурі народної освіти робота в цьому напрямі активізувалася. Ця комісія розробила перші туристські маршрути Черкащиною.

Першим маршрутом були охоплені Черкаси, Канів, Шевченківський заповідник „Могила Т.Г. Шевченка”. Другий маршрут охоплював Черкаси, Бужин, Чигирин, Суботів, Медведівку, Кам'янку, Смілу [5, 228].

Для вивчення історичних місць області та проведення екскурсійно-туристичної діяльності в 1954 році була створена Черкаська обласна екскурсійно-туристська станція. Нею розроблялися маршрути, пов'язані з історичними місцями Черкащини [6, 3].

У 1957 році методист обласної екскурсійно-туристської станції А.І. Гончарук розробив для школярів маршрут подорожей шевченківськими місцями. Його було рекомендовано розпочати з міста Шполи. Тут юні туристи-краєзнавці знайомилися з життям учнів школи-інтернату і відпочивали, а потім направлялися до міста Ватутіне, звідки берегами річки Шполки прямували до села Шевченкове. Від села Шевченкове за 5 кілометрів розташоване село Будище, у якому колись була літня дача пана Енгельгарда, де за козачка служив Тарас Шевченко. Тут зберігся дуб-велетень, в дуплі якого Тарас ховав свої перші малюнки і папери з творами. Від села Будище до села Моринці сім кілометрів. Тут народився Т.Г. Шевченко, якому в 1956 році відкрито пам'ятник – бронзове погруддя. Від села Моринці маршрут проходить до міста Корсунь-Шевченківський. Це давнє історичне місто, засноване Ярославом Мудрим як фортеця. У травні 1648 року в районі Корсуня Богдан Хмельницький оточив і знищив військо польської шляхти. У Корсуні в 1859 році 9 днів прожив Т.Г. Шевченко. По дорозі до Канева великий поет не раз навідувався до села Гарбузин. Місто Канів відоме ще з XI століття. На Чернечій горі похований великий український поет Т.Г. Шевченко. У парку міста Канева похований дитячий письменник А.П. Гайдар і російський артист О.П. Ленський. Неподаляк від Канева знаходиться садиба відомого українського вченого-фольклориста М.О. Максимовича. У свій час у нього гостювали М.В. Гоголь і Т.Г. Шевченко. Закінчувався маршрут у місті Черкаси [7, 5-13].

У 1958 році було створено „Супутник”, який до початку дев'яностих років обслуговував тільки дітей і молодь. Ця організація намагалася зробити туризм масовим та залучати різні категорії населення до вивчення рідного краю [8].

З березня 1965 року працює Черкаська обласна рада з туризму і екскурсій, як попередник нинішнього підприємства „Черкаситурист”.

Тільки за 1965 рік в районах області було створено 14 клубів туристичного профілю, 198 секцій для дорослих і 505 гуртків для юнацтва. Для виховання у молоді патріотичних почуттів та любові до рідного краю проводилися екскурсії історичними місцями Умані, Кам’янки, Канева, Моринців, Корсунь-Шевченківського, Києва, Одеси та ін. [9, 12].

На той час добре себе зарекомендували туристичні клуби, які спільно з профспілками організували відпочинок у вихідні та святкові дні.

Обласною радою з туризму, туристичними клубами та секціями було розроблено 80 цікавих піших, велосипедних, водних та автомобільних маршрутів історичними місцями. Поширеною формою відпочинку стали подорожі до міст-героїв [9, 16-17].

У 1968 році при обласній раді з туризму те екскурсій було створено екскурсійне бюро з метою поліпшення туристичної роботи, розширення її масштабів та якісного обслуговування маршрутів. Працювали дві туристичні бази (Канівська та Сокирянська), які обслуговували 1-2 денні туристичні маршрути.

У 70-х роках ХХ ст. створюються маршрути шляхами бойової слави, до заповідних місць Черкащини: Черкаси – Мошногір’я – Сокирно; Черкаси – Суботів – Чигирин – Медведівка – Мельники – Холодний Яр – Партизанський табір – Долина лісника; Умань – Бузівка – Буки – Тальне; Черкаси – Кременчуцька ГЕС – Кременчук та інші.

В цей же час цікавою формою організації відпочинку населення стають подорожі туристичними поїздами. Черкаське екскурсійне бюро спільно з річковим портом організували туристичний маршрут по Дніпру. Він охоплював не тільки місця, які були розташовані біля портів, але й Канів із Тарасовою горою, Шевченків дуб та садибу М. Максимовича в селі Прохорівка [9, 20].

На маршруті Черкаси-Умань туристи могли ознайомитися з короткою історією багатьох міст і сіл, розташованих на цьому шляху.

У 80-х роках ХХ ст. багато уваги приділялося розробці кінних туристичних маршрутів Шевченківськими місцями та місцями, пов’язаними з життям і творчістю В. Симоненка.

Підприємство „Черкаситурист” брало активну участь у національній системі туристсько-екскурсійних маршрутів „Намісто Славутича”. До цього маршруту включено 122 історико-культурні пам’ятки Черкащини [9, 40].

Створювалися також маршрути місцями козацької слави: Чигирин – Суботів – Мотронинський монастир.

У 90-ті роки ХХ ст. популярними стають пішохідні та велосипедні маршрути. Узимку можна було подорожувати на лижах. При створенні таких маршрутів до уваги бралися швидкість руху пішохода (середній денний перехід для пішохода 15-20 кілометрів при швидкості 3-5 кілометрів за годину).

Для вивчення рідного краю були організовані маршрути вихідного дня поблизу м. Черкаси. Одним із таких маршрутів був „Дахнівська природна пізнавальна стежка”. Це пішохідний маршрут довжиною 10,5 км.

Маршрут Черкаси – Мошногори – Сокирне – Черкаси знайомив із природними умовами та багатством Мошногір’я і місцями форсування Дніпра під час визволення Черкащини від німецько-фашистських загарбників. Загальний кілометраж – 70 км.

Маршрут Черкаси – Геронимівка – Руська Поляна – Дубівка – Черкаси знайомить з історичними місцями Черкащини і мальовничою природою рідного краю. Загальний кілометраж – 60 км.

Маршрут Черкаси – Медведівка – Мельники (автобусом) – Креселецьке лісництво (4 км пішки) – Холодний Яр (3 км пішки) знайомить з визначними історичними місцями та подіями на Черкащині, які пов’язані з національно-визвольним рухом у ХVІІІ століття і боротьбою партизан у Холодному Яру під час Великої Вітчизняної війни. Загальний кілометраж – 150 км.

Маршрут Черкаси – Санаторій „Світанок” знайомить з мальовничими краєвидами м. Черкас та місцями форсування Дніпра в 1943 році 52-ю армією 2-го Українського фронту [10, 85-87].

У дев’яностих роках ХХ ст. тисячі українців і гостей з ближнього і дальнього зарубіжжя прагнули побувати в місцях, де жив і творив Т.Г. Шевченко, взяти участь у Шевченківських ювілеях і святах. Для цього були розроблені цікаві туристичні маршрути Шевченківськими місцями.

Маршрут 1 – На Батьківщині Кобзаря: Моринці – Шевченкове – Городище – Звенигородка.

Маршрут 2 – До „перлини України”: Жашків – Монастирище – Христинівка – Умань.

Маршрут 3 – Черкаси і околиці.

Маршрут 4 – Тясмином: Чигирин – Кам’янка – Сміла.

Маршрут 5 – Землею безсмертної слави: Канів – Корсунь-Шевченківський – Стеблів [11, 361-374].

Отже, можна зробити висновок, що на Черкащині з розвитком масового туризму якість наданих туристських послуг і стан історико-культурних пам’яток не завжди відповідали потребам туристів.

Для відродження та розвитку історичних та культурних центрів Черкащини створена обласна комплексна історико-культурологічна програма „Золота підкова Черкащини”. Серед основних завдань програми: збереження культурної спадщини, модернізація культурної інфраструктури. Насамперед передбачається відновлення історичних та культурних об’єктів. Саме на це спрямована низка заходів для виконання цієї програми:

- створення в області Державного історико-туристичного центру як основи об’єднання у єдиний зв’язок Національного історико-культурного заповідника „Чигирин”, історико-культурного заповідника „Батьківщина Тараса Шевченка”, Шевченківського національного заповідника у місті Каневі, історико-культурного заповідника „Трипільська культура”;

- створення в Черкасах Інформаційно-культурного та економічного консолідуючого центру світового українства „Українська світлиця”;

- оновлення матеріально-технічної бази закладів культурні мистецтва області;

- сприяння створенню Інтернет-центру в обласній бібліотеці для юнацтва ім. Василя Симоненка,

бібліотечної комп'ютерної мережі у масштабах області;

- реставраційне відтворення об'єктів історико-архітектурного комплексу „Резиденція Б. Хмельницького” в Чигиринському районі;

- ремонт та реставрація пам'ятки архітектури XII ст. Успенського Собору в Каневі, реконструкція автодороги від Успенського Собору до підніжжя Тарасової гори;

- будівництво господарчо-житлового комплексу трипільців з гончарною майстернею (на основі розкопок на поселенні Веселий Кут Тальнівського району) з подальшим використанням її як гончарного центру з випуску сувенірної продукції на трипільську тематику, двоповерхової житлової будівлі, яка стане першою в Україні повномасштабною реконструкцією трипільського житла;

- будівництво готельних комплексів та створення структури громадського харчування і торгівлі для туристів у містах Каневі, Чигирині, Тальному, Умані та селах Шевченковому, Моринцях, Будищі Звенигородського району;

- будівництво храмів у селах Шевченковому, Моринцях, Будищі;

- сприяння створенню мережі молодіжних готелів [12,1].

Також одним із основних заходів щодо виконання програми є сприяння розвитку різних видів туризму, таких, як сільський (зелений), оздоровчо-спортивний, релігійний, культурно-пізнавальний, діловий туризм та ін. Потенціал області дозволяє розвивати на її території майже всі види сучасного туризму – автомобільного (особливо в зв'язку зі створенням міжнародних транспортних коридорів), пізнавального, наукового, спортивного (кінного, пішохідного, водного, велосипедного) і сільського з проживанням у місцевого населення.

Туризм на Черкащині поступово стає однією з тих сфер, що динамічно розвивається і дедалі більше привертає інвесторів. Туризм створює нові робочі місця, позитивно впливає на інші галузі економіки. Він надає всі можливості для ознайомлення з історією, культурою, звичаями, з духовними та релігійними цінностями, стає джерело фінансування місцевого бюджету.

Основними принципами розвитку туристичної індустрії на Черкащині є створення нових і розвиток існуючих туристських послуг, широке залучення населення до участі в розбудові туристської діяльності, зростання добробуту сільського населення, усунення податкових і митних труднощів, які перешкоджають розвитку туризму, розробка заходів щодо захисту навколишнього середовища, впровадження маркетингових досліджень для просування туристських продуктів, підвищення професійного рівня працівників індустрії туризму.

Першочергову увагу слід звернути на розвиток сільського (зеленого) туризму. Враховуючи складну економічну ситуацію, він не потребує значних капіталовкладень та передбачає використання інфраструктури сільської місцевості та сприяє розвитку малого бізнесу в аграрних регіонах та добробуту населення Черкащини.

1. Бєлєсєнко Л.Б. *Tourism Industry*. – К.: Видавничий Дім „Слово”. – 2005.

2. *Туристична діяльність. Нормативна база / Роїна О.М.*

– К.: КНТ, 2005.

3. <http://iskra.kiev.ua>.

4. *Держархів Черкаської обл.* – Ф. Р-131. – Оп. 1. – Спр.18.

5. *Клименко Т. До історії розвитку туризму на Черкащині // Студії з архівної справи та документознавства / Держкомархів України; УНДІАСД.* – К., 2005.

6. *Держархів Черкаської обл.* – Ф. Р-2565. – Оп. 1. – Спр.16.

7. *Гончарук А.І. По шевченківських місцях Черкаської області.* – Черкаси, 1957.

8. <http://sputnik.uk.ua>

9. *Гончаренко Л. Туристичні шляхи Черкащини. Черкаситурист.* – Черкаси: „Ілєс”, 2000.

10. *Михайлова А. Туризм – це чудовий відпочинок: Туристичні маршрути поблизу м. Черкас // Краєзнавець Черк.* – Черкаси, 1991.

11. *Природа Черкащини.* – Миколаїв: АТ „СІМАО”; Одеса: ОКВА, 1996.

12. *Дорошко С. Викуємо „Золоту підкову” разом // Діловий партнер.* – 2005. – № 3 (30).

С.І. Нікітенко

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКОЇ ОСВІТИ І ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЦЬОЇ ГАЛУЗІ

Світовий туризм у ХХ – на початку ХХІ століття набув надзвичайно стрімкого розвитку. Тільки за другу половину минулого століття кількість жителів планети, які подорожували, зросла з 25 до 700 млн чоловік. У 2020 році у світі прогнозується 1,5 млрд туристів. ООН, Всесвітня туристська організація і ЮНЕСКО визначили ХХІ століття століттям туризму [1, 10].

Нині розвиток туристичної галузі є надзвичайно актуальними для України, оскільки туризм є одним із важливих чинників виходу нашої економіки з кризи та стабільного і динамічного збільшення надходжень до бюджету. На сучасному етапі туризм посідає незначне місце в економіці нашої держави порівняно з країнами розвинутої економіки. При цьому Україна має вагомні об'єктивні передумови, щоб увійти до найрозвинутіших у туристичному відношенні країн світу: вигідне геополітичне розташування, сприятливі кліматичні умови та чисельні культурно-історичні пам'ятки. В умовах розбудови української держави туризм стає дієвим засобом формування ринкового механізму господарювання, однією з форм раціонального використання вільного часу, проведення змістовного дозвілля, вивчення історії рідного краю, залучення широких верств населення до пізнання історико-культурної спадщини [2, 106-107]. Держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямів розвитку національної культури та економіки і створює сприятливі умови для туристичної діяльності [3, 6].

Протягом останніх років в Україні проведено велику роботу в галузі законодавчого регулювання діяльності туристичних закладів. Результатом чого стало прийняття законів України „Про туризм” (1995 р., внесено зміни у 2003 р.), „Про курорти” (2000 р.). Видано також Указ Президента України „Про основні напрями розвитку туризму в Україні до 2010 року” (1999 р.), Постанову Кабінету Міністрів України „Про заходи подальшого розвитку туризму” (1999 р.); нормативні акти регіональних органів влади [1, 248].